

Magdalena Nowak

Metodyka prowadzenia imprez turystycznych jako ćwiczenia terenowe

Wydział Historyczny Uniwersytetu Gdańskiego podjął w latach 2008–2010, jako pierwszy w kraju, inicjatywę zbudowania nowego, atrakcyjnego programu nauczania w ramach kierunku *krajoznawstwo i turystyka historyczna*. W roku akademickim 2010/2011 otwarto na Uniwersytecie Gdańskim studia I stopnia, od roku 2014/2015 zaś realizowane są również studia II stopnia. Wraz z wprowadzeniem systemu Krajowych Ram Kwalifikacji uczelnie wyższe uzyskały prawo do swobodnego kształtowania programów nauczania¹. Dzięki temu program krajoznawstwa i turystyki historycznej może być modyfikowany i dostosowywany do zmieniających się oczekiwań rynku pracy. Kierunek ten łączy kilka tradycyjnych dyscyplin (historię, archeologię, historię sztuki, geografę, ekonomię, zarządzanie i nauki o przyrodzie). Dobór treści oferowanych podczas studiów sprofilowany jest pod kątem wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych potrzebnych w pracy w branży turystycznej.

Krajowe Ramy Kwalifikacji umożliwiły prowadzenie zajęć przez praktyków, którzy wynieśli swoje doświadczenie zawodowe z innych, pozauniwersyteckich zawodów². Przedmiotem, który realizowany jest od kilku lat na takiej zasadzie, jest *metodyka prowadzenia imprez turystycznych* – ćwiczenia terenowe oferowane w trzecim semestrze studiów I stopnia. W profilowaniu programu tego przedmiotu autorka korzystała nie tylko z wiedzy z zakresu historii i dydaktyki oraz z dorobku swojej pracy dydaktycznej na uczelni, ale również z wieloletniego doświadczenia w pracy jako górski przewodnik turystyczny oraz z metod wypracowanych w szkoleniu przewodników turystycznych i organizatorów turystyki.

Zajęcia zawierają w sobie elementy metody projektu, opierają się w znacznym stopniu na pracy studenta, rozwiązującego problemy samodzielnie lub w parach czy grupach. Taka metoda znajduje szczególne zastosowanie w edukacji z zakresu historii regionalnej – dziedzictwa kulturowego w regionie. Obszarem, do którego odnoszą się te terminy w przypadku omawianych ćwiczeń terenowych jest – z racji położenia Uniwersytetu Gdańskiego – Pomorze Gdańskie.

Przy definiowaniu terminu *historia regionalna* należy się odwołać do ustaleń Jerzego Topolskiego, który podkreślał odrębność dziejów wspólnot regionalnych od innych

¹ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, Dz.U. 2011 Nr 253, poz. 1520; Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym z późn. zm., Dz.U. 2005 Nr 164, poz. 1365.

² Ustawa z dnia 27 lipca 2005..., art. 9a ust. 1.

podobnych jednostek³. Najnowsze dwie dekady przyniosły sformułowaną w środowisku Fundacji Borussia, w stosunku do Warmii i Mazur, koncepcję otwartego regionalizmu, wychodzącego poza ramy historii narodowych⁴. Odwołajmy się do słów Roberta Traby: „nie chodzi [...] o nienaruszalny kanon, lecz wyjście z pułapki *der »deutschen* (bzw. *polnischen*) *Geschichte im Osten Europas*«, »historii Niemców« czy »historii Polaków, w kierunku historii regionów jako dynamicznych konstruktów, kształtowanych na przestrzeni wieków przez różnorodne wpływy wewnętrzne i zewnętrzne, w zderzeniu ze zmienną przynależnością państwową i wpływami dominującej grupy etnicznej»⁵. Ustalenia te tworzą ważną podstawę ćwiczeń, w przypadku których właśnie region stanowi poligon, na którym kształtują się praktyczne umiejętności studentów.

Uczestnicy ćwiczeń przy poznawaniu metod prowadzenia grup turystycznych *de facto* posługują się materiałem interdyscyplinarnym, odnoszącym się właśnie do regionu jako otwartej na dialog kulturowy przestrzeni⁶. W ramach wykonywanych zadań uwzględniają i łączą w spójną całość wiadomości z zakresu historii, architektury, biologii, ekologii⁷, tak aby wpisywały się one w krajobraz kulturowy regionu pomorskiego⁸. Zdobywają więc

³ A. Stępnik, *Historia regionalna i lokalna*, [w:] *Współczesna dydaktyka historii. Zarys encyklopedyczny dla nauczycieli i studentów*, red. J. Maternicki, Warszawa 2004, s. 111–112.

⁴ Koncepcja otwartego regionalizmu została opisana po raz pierwszy w 1990 r. przez Roberta Trabę. Od tego czasu, zdaniem socjologa, nie uległa znaczącym zmianom. W 2012 r. Marek Adamkiewicz zdefiniował ją następująco: „Otwarty regionalizm – odwołując się do dziedzictwa kulturowego miejsca, w którym mieszkamy, naszej prywatnej, małej ojczyzny – skierowany jest ku przyszłości. Poprzez konkretne inicjatywy pragniemy uczestniczyć w tworzeniu jednoczącej się Europy, Europy etnicznych ojczyzn, w konstruowaniu przyszłości regionalnej litewskiej, polskiej i rosyjskiej i równowagi europejskiej. Ta idea wynika z potrzeby lokalnego działania i kształtowania uniwersalnego, humanistycznego myślenia o świecie, budowania nowej regionalnej tożsamości [...]. Otwarty regionalizm to również praktyczna filozofia działania, polegająca na aktywnej relacji z miejscem zamieszkania, »czytaniu krajobrazu kulturowego«, nabywaniu umiejętności współdziedziczenia nie tylko »własnej« spuścizny kulturowej” (*Aktualność i użyteczność otwartego regionalizmu*, Marek Adamkiewicz rozmawia z Robertem Trabą, „Borussia” 2012, nr 52, s. 52).

⁵ R. Traba, *Quo vadis historia regionalna?*, „Borussia” 2012, nr 52, s. 176.

⁶ V. Julkowska, I. Kąkolewski, R. Traba, *Jak dydaktyzować historię regionalną?*, „Borussia” 2012, nr 52, s. 179–182.

⁷ J. Brynkus, *Ekohistoria*, [w:] *Współczesna dydaktyka historii...*, s. 63–64.

⁸ W 1992 r. Światowa Konwencja Dziedzictwa rozpoznała i jako pierwsza objęła ochroną krajobraz kulturowy, rozumiany jako obszar przenikania się wpływów człowieka i natury. A oto cytat definicji krajobrazu kulturowego zaczerpnięty ze strony UNESCO (<http://whc.unesco.org/en/culturallandscape/#1> [dostęp: 19 XII 2014]): „*The Committee acknowledged that cultural landscapes represent the »combined works of nature and of man« designated in Article 1 of the Convention. They are illustrative of the evolution of human society and settlement over time, under the influence of the physical constraints and/or opportunities presented by their natural environment and of successive social, economic and cultural forces, both external and internal. The term »cultural landscape« embraces a diversity of manifestations of the interaction between humankind and its natural environment. Cultural landscapes often reflect specific techniques of sustainable land-use, considering the characteristics and limits of the natural environment they are established in, and a specific spiritual relation to nature. Protection of cultural landscapes can contribute to modern techniques of sustainable land-use and can maintain or enhance natural values in the landscape. The continued existence of traditional forms of land-use supports biological diversity in many regions of the world. The protection of traditional cultural landscapes is therefore helpful in maintaining biological diversity.*”

praktyczne umiejętności o charakterze interdyscyplinarnym, które będą im potrzebne w ich przyszłej pracy⁹.

Podstawowym założeniem zajęć jest to, że to studenci samodzielnie wykonują zadania (w terenie czy też w sali wykładowej). W centrum procesu nauczania znajduje się więc student. Nauczyciel akademicki nie odgrywa tu głównej roli, a staje się przewodnikiem, organizatorem, inspiratorem, doradcą, a w ostateczności osobą oceniającą. Wyznacza on tematy, trasę wycieczki krajoznawczej, podpowiada literaturę, udziela rad, ustala termin i sposób prezentacji. W związku z tym studenci pełniej, niż przy klasycznej metodzie wykładu lub konwersatorium, poznają materiał i kształcą swoje umiejętności. Jest to tzw. *learning by doing*. Badania wskazują, że zapamiętujemy najwięcej z tego, co musimy wykonać samodzielnie. Zasada organizowania zajęć brzmi więc „nie rób tego za nich, pozwól studentom samym to wykonać”. W tym wypadku praca w grupach, analiza przypadku, niekiedy także gry i zabawy mają za zadanie wykształcić w uczestnikach kompetencje potrzebne w pracy przewodnika-organizatora turystyki¹⁰.

Turystyka, łącząc cele dydaktyczno-wychowawcze z elementami rekreacji i sportu, jest popularnym sposobem spędzania wolnego czasu i stanowi chłonny rynek pracy. Absolwenci krajoznawstwa i turystyki historycznej mają więc być przygotowani do prezentowania zintegrowanej wiedzy, łączącej w sobie informacje o środowisku geograficzno-przyrodniczym i jego związkach z człowiekiem¹¹, o krajobrazie kulturowym. W czasie zajęć studenci powinni zwracać szczególną uwagę na problemy środowiska naturalnego i uświadomić sobie konieczność uwrażliwiania na nie uczestników wycieczek krajoznawczych. Ważne też, aby potrafili należycie przygotować imprezę turystyczną¹².

Na pierwszym etapie na program zajęć składają się więc wycieczki, na których studenci poznają zabytki w ich krajobrazie kulturowym oraz obszary przyrody chronionej. Mają też okazję obserwować profesjonalnych przewodników przy pracy. W ramach tej części zajęć od 2011 r. prowadzona jest współpraca z Trójmiejskim Parkiem Krajoobrazowym, którego wykwalifikowani pracownicy oprowadzają studentów po oliwskich lasach, opowiadają o przyrodzie i o wzajemnym oddziaływaniu miasta i lasu¹³. Zwiedzanie atrakcyjnych i znaczących dla regionu gdańskiego miejsc jest równie ciekawym punktem programu¹⁴.

Następnie zaś zadaniem studentów jest już samodzielne oprowadzanie po wybranym zabytku w krajobrazie kulturowym. W roku akademickim 2014/2015 były to, przykła-

⁹ H. Wójcik-Lagan, *Metoda projektu*, [w:] *Współczesna dydaktyka historii...*, s. 184–185.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ A. Stępnik, *Turystyka – jej rola w edukacji historycznej*, [w:] *Współczesna dydaktyka historii...*, s. 397.

¹² *Ibidem*.

¹³ Tu szczególne podziękowania kieruję pod adresem Dyrekcji Trójmiejskiego Parku Krajoobrazowego, a także panów Dariusza Podbereskiego i Dariusza Ożarowskiego (lidera Trójmiejskiej Grupy Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków) oraz pani Magdaleny Hadwiczak.

¹⁴ W roku akademickim 2014/2015 takim wydarzeniem była wycieczka po wnętrzach klasztoru pocysterskiego, która odbyła się pod kierunkiem Dyrektora Muzeum Archidiecezjalnego w Oliwie Aliny Szpakiewicz (zob. A. Szpakiewicz, *Klasztor pocysterski w Oliwie. Przewodnik po dawnych wnętrzach klauzuralnych*, Gdańsk–Oliwa, [b.d.w.]).

dowo, wycieczki po Oliwie oraz po Starym i Głównym Mieście. Studenci samodzielnie poszukują informacji i dokonują ich selekcji przed przedstawieniem ich grupie. Jest to kolejny etap zdobywania doświadczenia pod okiem opiekuna w terenie. Rola nauczyciela akademickiego polega przede wszystkim na wybraniu trasy i przydzieleniu konkretnych zabytków poszczególnym osobom oraz na sugerowaniu pomocnej literatury. Podczas wycieczki studenci uczą się również strategii postępowania z grupą w terenie, szczególnie w sytuacjach ekstremalnych (np. bardzo zła pogoda, zgubienie drogi, problemy ze zdrowiem). Chodzi też o nawigowanie grupą podczas oprowadzania (kontakt przewodnika z osobą na końcu grupy, dostosowanie tempa poruszania się do potrzeb grupy) oraz technikę prezentowania materiału (przodem do słuchaczy, tyłem do zabytku, ustawienie słuchaczy). Nauczyciel akademicki koryguje błędy zarówno merytoryczne, jak i metodyczne, instruuje i niekiedy sam pokazuje, jak należy postąpić.

Trzecią część składową zajęć z metodyki prowadzenia imprez turystycznych są spotkania w sali wykładowej. W ich trakcie studenci zapoznają się z zagadnieniami prawnymi, finansowymi i organizacyjnymi¹⁵. Omawiają je z wykładowcą, rozwiązują w grupach przykładowe przypadki, ćwiczą zabawy i strategie zarządzania grupą w świetlicy. Tu również podstawową metodą jest praca w parach lub grupach. W sali wykładowej więc studenci przez symulacje zapoznają się z metodami organizacji czasu wolnego w grupach turystycznych, rozwiązują przykładowe trudne sytuacje itp. We wszystkich tych wypadkach grupa ćwiczeniowa staje się quasi-grupą turystyczną i sama na sobie wypróbowuje skuteczność poszczególnych działań. Pozwala to na bieżąco korygować błędy, analizować i komentować przebieg ćwiczeń. Częścią tego etapu zajęć jest też wykład nauczyciela akademickiego na temat muzeów wirtualnych i użycia nowoczesnych technik 2D¹⁶ i 3D¹⁷, *augmented reality*¹⁸, *virtual reality*¹⁹ oraz kodu QR²⁰ w muzeach i na obszarach turystycznych. Należy też zwrócić uwagę na brak aktualnych pod względem prawnym opracowań na temat organizacji turystyki. Dostępna literatura nie uwzględnia najnowszych zmian w prawie turystycznym i interpretacji prawnych tego zagadnienia²¹.

¹⁵ Najważniejsza literatura przedmiotu: *Vademecum pilota grup turystycznych. Materiały do ćwiczeń z pytaniami egzaminacyjnymi*, red. G. Gołębski, H. Janicka, M. Kierzyńska, T. Manasterska, Poznań 2009; J. Strugarek, *Organizowanie i prowadzenie imprez sportowych, rekreacyjnych i turystycznych*, Poznań 2007; E. Turkiewicz, *Organizacja imprez turystycznych. Skrypt do przedmiotu obsługa ruchu turystycznego*, Kraków 1997; *Turystyka aktywna i kwalifikowana na obszarach chronionych*, red. T. Łobożewicz, Warszawa 2001; Z. Kruczek, J. Zdebski, *Metodyka organizowania wycieczek i imprez górskich*, Warszawa–Kraków 1984.

¹⁶ <http://www.europeana.eu/> [dostęp: 9 XII 2014]; <http://zbiory.nmm.pl/node/541> [dostęp: 9 XII 2014].

¹⁷ http://www.nexodigital.it/1/id_382/Musei-Vaticani-3D---Replche.asp [dostęp: 5 II 2015]; http://www.vatican.va/various/cappelle/sistina_vr/index.html [dostęp: 5 II 2015]; <http://musee.louvre.fr/visite-louvre/index.html?defaultView=rdc.s46.p01&lang=ENG> [dostęp: 5 II 2015].

¹⁸ *Augmented Reality Geneva Art & Museum History Museum Achille et Penthésilée Corps et Esprits* (<http://showyou.com/v/y-i0nL8gWb1BM/augmented-reality-geneva-art-museum-history-museum-achille-et> [dostęp: 5 II 2015]).

¹⁹ <http://www.altstadt.ru/> [dostęp: 9 XII 2014].

²⁰ Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie (<http://www.muzeumwp.pl/wiedza-w-zasięgu-twojego-telefonu.php> [dostęp: 5 II 2014]).

²¹ Por. P. Cybula, *Usługi turystyczne – komentarz*, Warszawa 2012; *Prawne aspekty bezpieczeństwa w górach – turystyka, rekreacja, sport*, red. P. Cybula, Kraków 2013.

Chodzi tu przede wszystkim o deregulację zawodów w turystyce, która objęła pilotów wycieczek oraz przewodników wszystkich typów (przewodników miejskich i terenowych) z wyjątkiem przewodników górskich. Ci ostatni, z racji zagrożenia życia uczestników wycieczek, nadal podlegają szkoleniu przez podmioty wpisane do rejestru organizatorów szkoleń (prowadzonego przez marszałka województwa) oraz muszą zdać egzamin państwowy zatwierdzający ich kwalifikacje²².

Zaliczenie tak pomyślanych zajęć składa się z kilku elementów. Pierwszym z nich jest aktywne uczestnictwo studentów we wspomnianych wyżej ćwiczeniach z oprowadzania miejskiego, odbywających się na gdańskim Głównym i Starym Mieście. Ich prawidłowe przeprowadzenie stanowi element zaliczenia. Studenci powinni przygotować wcześniej informacje o przydzielonym im obiekcie i potrafić je zaprezentować w sposób interesujący oraz dostosowany do potrzeb grupy. Podczas oprowadzania natrafiają na trudności organizacyjne: ustawienie grupy, bezpieczeństwo poruszania się, wybór miejsca prezentowania materiału, przemieszczanie się grupy z miejsca na miejsce. Oprócz przygotowania merytorycznego, oceniany jest stopień przyswojenia przez studentów tych umiejętności. Największe trudności nastręcza uczestnikom nie – jak można by było oczekiwać – przygotowanie materiału historycznego, ale orientacja w terenie miejskim i podmiejskim, przemieszczanie się i ustawianie grupy przed omawianym obiektem, a także dostosowanie ubioru do warunków pogodowych.

Drugą składową zaliczenia stanowi przygotowanie kompletnego programu wyjazdu weekendowego dla grupy studentów. Takie pełne opracowanie powinno zawierać preliminarz kosztów oparty na realnych i aktualnych cenach. Jego część składową stanowią też plakat i program oraz scenariusz imprezy, które powinny: opierać się na prawdziwych, aktualnych danych, być możliwe do zrealizowania, uwzględniać sytuacje awaryjne (elastyczność) oraz plan bezpieczeństwa. Wszystkie części programu muszą być starannie wykonane oraz napisane poprawnym językiem. Oceniana jest przede wszystkim klarowność i dokładność sporządzonego preliminarza, realistyczność i bezpieczeństwo programu oraz scenariusza, społeczna użyteczność proponowanych podczas planowanej wycieczki zajęć, a także estetyka wykonania składowych projektu wycieczki. Studenci mają szczególne trudności w przejrzystym przedstawieniu wszystkich kosztów imprezy w preliminarzu. Ważnym i często spotykanym problemem jest też niedoszacowanie czasu potrzebnego na przemieszczanie się z miejsca na miejsce podczas wycieczki (np. zaplanowanie przejazdu autokarowego z Krakowa do Zakopanego w ciągu jednej godziny). Na szczególną uwagę zasługują też problemy z planowaniem wycieczek górskich. Nieuwzględnienie specyfiki terenu górskiego, warunków pogodowych, zasad poruszania się w parkach narodowych mogą prowadzić do bardzo niebezpiecznych sytuacji²³. Niezależnie, w której części projektu wycieczki wystąpią błędy, nauczyciel prosi autora programu o korektę.

²² Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów, Dz.U. 2013, poz. 829 (tzw. ustawa deregulacyjna), art. 1, 10, 28, 40–42 i 49–50.

²³ Na przykład jeden z projektów przewidywał wycieczkę górską po Tatrzańskim Parku Narodowym, bez przewodnika, zaplanowaną po południu i trwającą wyłącznie dwie godziny. Zasady poruszania się grup po Tatrzańskim Parku Narodowym wymagają wynajęcia przewodnika. Wycieczki górskie powinno się rozpocząć

Prowadzenie zajęć terenowych przysparza także pewnych problemów organizacyjnych. Należy się upewnić, że studenci nie mają w danym dniu, przynajmniej do godziny 13.00, żadnych innych zajęć na uczelni (ze względu na konieczność dojazdu na miejsce ćwiczeń i późniejszego powrotu). Czasami też zajęcia terenowe zajmują więcej niż półtorej godziny (wszystko zależy od miejsca i planu spotkania). Należy też uwzględnić sytuacje awaryjne, np. ekstremalne warunki pogodowe oraz możliwość zaliczenia przez studentów nieobecności w przypadku choroby. Ważnym czynnikiem, wpływającym na jakość zajęć i wyznaczającym ramy ćwiczeniom terenowym, jest również poziom sprawności fizycznej studentów i prowadzącego. Zajęcia te wymagają bowiem, szczególnie od nauczyciela akademickiego, wielogodzinnego przebywania na świeżym powietrzu, niekiedy w niskich temperaturach i w deszczu, oraz sprawnego poruszania się nie tylko w mieście, ale i w lesie czy po plaży. Należy więc wyposażyć się w odpowiedni ubiór, szczególnie odporne na wilgoć obuwie (o podeszwie na wibracie), odporną na deszcz i wiatr kurtkę oraz plecak. Ćwiczenia terenowe wymagają więc sprawności fizycznej, elastyczności i wytrzymałości zarówno ze strony studentów, jak i prowadzącego zajęcia. Mimo to wydają się one efektywną i atrakcyjną metodą zdobywania przez studentów umiejętności pracy z grupą turystyczną.

Summary

The Methods of Tourism Event Running are part of a new kind of studies *Historical Tourism* at the Faculty of History, University of Gdańsk. During the classes students are exposed to some tourist experience in the Gdańsk region. Then they are asked to act as a guides and organizers. The material that they work with is connected with the concept of the open regionalism. They move in the cultural landscape of Pomerania presenting information combining different fields of knowledge e.g. history, history of arts, biology, ecology, architecture. They are also supposed to prepare a complete programme of a tourist trip including real financial and accommodation data. The classes require rather high level of teacher and students' physical fitness and stamina. Irrespectively of that, field classes seem to be an effective and interesting way of familiarizing students with different methods of group guiding.

---

nać w godzinach porannych, ponieważ pogoda jest wówczas zazwyczaj bardziej stabilna, po południu może natomiast ulec załamaniu. Uczestnicy muszą być też wypoczęci, bowiem górskie wędrówki są bardzo męczące. Tatry stanowią obszar niezwykle rozległy i przejście nawet krótkiego szlaku może zająć znacznie więcej niż dwie godziny. Dodatkowo, gdyby czas trwania wycieczki zaplanowanej na popołudnie przeciągnął się do zmroku, mogłoby to powodować niepotrzebne zagrożenia dla grupy.